

**ELEKTRONİK PARANIN PARA POLİTİKASI
ÜZERİNE ETKİLERİ**

Yrd. Doç. Dr. Ayla YAZICI*

ÖZET

Teknolojik gelişmelere paralel olarak bilgi teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler finansal piyasalarda yeni ürünlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yıllardır nakit para yerine kullanılan ödeme yöntemleri (çek, kredi kartı v.s.) için de yeni bir alternatif olan elektronik para ürünleri ortaya çıkmıştır. Elektronik paranın birçok avantajı yanında para politikası açısından bazı sorunları da beraberinde getireceği aşikardır. Bu sorunlar arasında nakit para talebinde azalma ve özellikle merkez bankaları bilançosuna ve para arzına etkisi ile senyoraj gelirlerini azaltması sayılabilir.

ABSTRACT

Technological improvements together with the developments in information technologies has accelareted new produets and services offered in financial markets. Electronic money models have been presented as an alternative to payment methods (i.e. cheque, credit card etc.) used for curreney for years. it is obvious that although electronic money has a lot of advantages, it causes some problems in monetary policy. The problems that may occur are decrease in money demand, negative effects on central banks balance sheets and money supply which in turn reduces central banks seigniorage revenues.

1. GİRİŞ

Bilgi teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ve bilgisayar kullanımının yaygınlaşması sonucunda para ve ödeme sistemlerinde son dönemde bazı değişiklikler ortaya çıkmıştır. Değişim aracı olarak trampanın kullanılmasından bu yana hızlı bir değişim gösteren para şekilleri, banknot'tan sonra şimdi de elektronik para ve ödeme şekilleri hayatımıza girmeye başlamıştır.

Ancak değişen paranın kendisi değil, paraya erişim ve onun dağıtımıdır. Erişim şekli kağıt değil, plastiktir; dağıtım şekli ise elektroniklerdir. Halen para bankadan çekilerek yastık altında saklanabilir. O halde yeni olan şey nedir? Sorusuna cevap olarak; 1990 'lı yılların başlarında geliştirilen bir teknoloji ile para değerleri bir plastik kartta yer alan bir çip üzerine veya kişisel bilgisayarların hafızalarına yüklenebilmesidir, denilebilir. Bu şekilde karta dayalı (yatırılmış değer kartları/prepaid cards ve sanal cüzdan/electronic purses) ve bilgisayara dayalı (network parası/network money) elektronik para ürünleri ortaya çıkmıştır.

Geleneksel paranın özellikleri arasında dolaşım kolaylığı, taşınabilirlik, evrensellik ve paraya duyulan güven yer almaktadır. Ancak globalleşen dünyada ekonomik faaliyetler hareketlendikçe para ile ilgili bazı dezavantajlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar arasında, uzak ödemelerin gerçekleştirilmesindeki zorluklar; madeni paranın ağırlığı ve cüzdanların şişkinliği; depolama, transfer ve nakletmede elverişsiz olması sayılabilir. Bu nedenle paranın bu dezavantajlarını gidermek için elektronik ödeme sistemlerinin çeşitli şekilleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin, elektronik çekler, banka kartları, kredi kartlar ve akıllı kartlar¹.

Kağıda dayalı bir para sisteminden elektronik ödeme sistemine geçiş işlem maliyetlerini azaltacak, piyasaları genişletecektir. Geçişin hızı ve beklenen yararlar başarısızlıkları cezalandıran ve başarıları ödüllendiren yasal bir altyapının yaratılmasına bağlıdır. Yeni para alemini yöneten kuralların şeffaf

¹ Yatırılmış değer kartları karta yerleştirilmiş bir manyetik şerit veya bilgisayar yongasının kullanımı ile tanımlanır.

olması, eşitçe uygulanması ve insanların siberpara ve siberticarette güvenmeleri gerekmektedir .

Çeşitli ülkelerde çok sayıda değişik elektronik para modelleri kullanımda veya halen gelişme aşamasındadır. Ancak hem EURO'nun kullanıldığı ülkelerde hem de ABD'de elektronik para kullanılarak yapılan ödemelerin miktar ve değerleri halen düşük boyutlardadır. Tablo 1'de bu ülkelerde gerçekleştirilen elektronik para ödemeleri yer almaktadır.

Ancak diğer ödeme yöntemlerinin gelişimi dikkate alındığında elektronik paranın kullanımının da belli bir yaygınlığa ulaştıktan sonra hızlı bir biçimde artması olasılık dahilindedir. Bu nedenle, her ne kadar elektronik para henüz gelişme aşamasında ve dolaşımdaki elektronik para miktarları halen çok düşük miktarlarda olsa da, bunun gelecekte para politikası üzerine etkilerinin neler olabileceği üzerinde durulması gerekmektedir.

Bu çalışmada da elektronik paranın para politikası üzerine muhtemel etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

2. PARA POLİTİKASI ÜZERİNE ETKİSİ

Bankaları gerektiren tüm geleneksel ödeme yöntemleri, geçmişte merkez bankası denetimine tabi idi. Yeni sanal ödeme yöntemleri ise daha yeni yeni merkez bankaları denetçilerinin ilgisini ve incelemelerini çekmeye başlamıştır. Yeni ödeme yöntemlerinin bir çoğu, bir dereceye kadar, banka tarafından yürütülen hali hazırdaki ödeme yöntemlerinin elektronik yayılmasıdır ve böylece hali hazırdaki düzenlemelere çok küçük düzeltmeler yapılarak korunabilmektedir. Örneğin, ABD'de 1980 yılında çıkartılan elektronik fon transferi kanunu Federal Reserve Regulation E tarafından yürütülmektedir ve elektronik fatura ödeme, satış noktasında ödeme gibi banka işlemlerinin birçoğunu kapsamaktadır².

James A. DORN, "The Future of Money", The Future of Money in the Information Age, Washington, 1997, s.1.

² Donald O'MAHONY, Michael PEIRCE, Hitesh TEWARI, Electronic Payment Systems, Artech House, USA, 1997, s.15.

Tablo 1
Çeşitli Ülkelerde Kullanımdaki Elektronik Para Ürünleri

Ülke	Çıkarılan Kartların Sayısı	Satıcı Terminal Sayısı	Günlük İşlem Miktarı	Günlük İşlem Değeri (ABD \$ bin)	İşlem Başına Ortalama Değeri (ABD \$)
Belçika	7.000.000	64.000	149.261	596	4,0
Almanya	60.000.000	60.000	58.000	208	3,6
Fransa	15.000	400	266	0,3	1,2
İspanya	8.100.000	131	6.112	19	3,1
İtalya	442.000	3.867	846	5	6,2
Avusturya	4.800.000	28.000	5.800	43	6,0
Portekiz 3.433,679	58.634	13.606	17	13	
ABD	96.000	1.200	veri yok	veri yok	veri yok

Kaynak: Bkz. "Issues Arising From The Emergence Of Electronic Money", Monthly Bulletin Of The ECB, November 2000, s.53 ve "Survey Of Electronic Money Development", Bank For International Settlement, May 2000.

Elektronik paranın banknot ve madeni paralar için çok yakın bir ikame olması nedeniyle, bunun para politikası açısından önemi de ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında uzun vadede elektronik para kısa vadeli banka mevduatları tutma yerine de cazip bir alternatif olabilecektir.

Elektronik paranın gelişiminin üç farklı sonucu olacaktır⁴:

- Ekonomik işlemler için paranın hesap birimi olma fonksiyonunun korunması gereği ortaya çıkmaktadır.
- Para politikası araçlarının etkinliği elektronik paranın yaygın olarak kabul edilmesinden etkilenebilir. Bu başlıca merkez bankası bilançolarına etkileri ve merkez bankaların kısa vadeli faiz oranlarını idare etme yetenekleri ile ilgilidir.
- Elektronik paranın ortaya çıkışının para göstergesi değişkenlerinin bilgi içeriğinde yansımaları olabilir.

Bunları biraz daha açmak gerekirse; ilk önce elektronik para ekonomide çok sayıda hesapların ortaya çıkmasına neden olabilir. Şöyle ki; elektronik paranın çıkarılması ile ilgili yasal düzenlemelerin olmaması halinde, bu fon yatırımından kar elde etmek amacıyla elektronik para ihraç edenler aşırı miktarlarda elektronik para çıkarmak isteyebilirler. Böylece zaman içerisinde elektronik paranın değişen kurlarda işlem görmesine yol açacak şekilde riskli yatırım faaliyetlerine giren elektronik para ihraç edenlerin kredibilitesi hakkında kuşku artabilir. Bütün bunlar da paranın tek hesap birimi olma rolünü zayıflatacaktır. Bunun önüne geçmek için de özel kurumlar tarafından çıkarılacak olan elektronik paranın merkez bankası parasının itibari değerinde ifa edilebilmesi gerekmektedir. Böylece elektronik para ile merkez bankası parası arasında bir bağlantı kurulabilecektir.

İkinci olarak; elektronik paranın yaygın olarak merkez bankası parasını ikame etmesi sonucunda merkez bankası bilançosunun büyüklüğünde bir daralmaya neden olabilir ve bu da para politikasının yürütülmesini etkileyebilir. Merkez bankaları genel olarak para piyasasına likidite enjekte ederek veya piyasadan

vadelerini tespit ederler. Elektronik paranın ise merkez bankalarının kısa vadeli faiz oranları üzerindeki kontrolünü azaltabileceği ileri sürülmektedir. Buna göre dolaşımdaki nakit paranın elektronik para ile değiştirilmesi merkez bankalarının bilançolarını, para piyasasında geçerli olan faiz oranlarını yönetemeyecekleri bir seviyeye düşürebilir.

Merkez bankalarının bilançolarında meydana gelen bu küçülme senyörler gelirlerinin azalması sonucunda merkez bankası gelirini de düşürebilir. Bunları engelleyebilmek için de merkez bankası elektronik para ihraç eden kurumlardan minimum rezerv tutma şartı getirebilir veya direk olarak kendisi elektronik para çıkarabilir.

Üçüncü olarak; elektronik para merkez bankalarının fiyat istikrarı ile ilgili riskleri ve ekonomik gelişmeyi değerlendirmede kullandıkları değişkenlerin bilgi içeriğini de etkileyebilir. Bu nedenle dolaşımdaki elektronik para miktarının artması halinde, merkez bankaları elektronik para ihraç eden özel kurumlardan da veri toplamak ve bunları da analizlerine katmak zorundadır.

En çok endişeye yol açan ödeme yöntemi ise akıllı kartlardır. Avrupa Birliği ülkelerinin merkez bankaları temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubu 1993 yılında toplanarak sanal cüzdan ile başa çıkmak için politikalarda ne tür değişikliklere ihtiyaç duyulduğunu detaylandıran bir rapor hazırlamışlardır. Bu raporda tek amaçlı sanal cüzdan (örneğin, telefon ödemeleri ya da toplu taşıma için çıkarılan akıllı kartlar) ve çok amaçlı akıllı kartlar arasındaki fark ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda ise, sadece kredi kurumlarının (yani halen merkez bankası denetimine tabi finansal kurumlar) bu tür kartları çıkarmak için yetkili olmaları gerektiğini tavsiye etmişlerdir. Bunun dışında, eğer merkez bankaları sistemin güvenlik özelliklerinin yeterliliği konusunda bir takım endişeleri olması halinde, bu sanal cüzdan girişimlerini engelleyebileceklerini ileri sürmüşlerdir. Bank for International Settlements tarafından yapılan yakın tarihli bir araştırma sanal para ile ortaya çıkan sorunları yeniden gözden geçirmektedir, ancak henüz kesin tavsiyelerde bulunmamaktadır².

² Donaki O'MAHONY, a.g.e., s. 16.

Kayıpların beklenildiği bir başka alan ise para politikası alanıdır. Eğer bir ekonomide para ihraç eden sadece hükümet ise, tedavüldeki para miktarının dizginlerini elinde tutabilir. Akıllı kartlar ve diğer sanal para sistemi yöneticileri, prensip olarak, hükümetin icra edeceği kontrolün miktarını azaltarak dengeyi etkileyebilir. Bu olasılık ABD Merkez Bankası üyeleri tarafından bertaraf edilmiştir. Onlara göre, sanal ödeme sistemlerinin para arzı üzerindeki etkisi kısıdan orta vadeye kadar önemsiz olacaktır.

2.1. Para Arzı Üzerindeki Etkileri

Bir çok ülkede, banknot ve madeni paralar şeklindeki kanuni paraların tek tedarikçisi merkez bankalarıdır. Buna karşılık kaydi paranın rekabetçi düzeyde üretimine izin verilmektedir. Kaydi para yaratmak için ticari bankalar bünyelerinde topladıkları mevduatı yasalarla belirlenmiş limite kadar kredi olarak vermektedirler. Bunun yanında müşterilerinin mevduatlarını paraya çevirmek isteyecekleri durumlar için ve verdikleri kredi genellikle nakit olarak talep edildiğinden, bankalar mevduatları karşılığında belli bir oranda karşılık tutmak zorundadırlar.

2.1.1. Elektronik Para İçsel Paradır

Günümüzde elektronik paranın yeni bir para şekli olduğu ve bu nedenle elektronik para için yeni bir para teorisinin oluşturulması gerektiğine inanılmaktadır. Ancak bu yanlıştır, çünkü vadesiz mevduat, kaydi para, seyahat çekleri gibi, sanal para da içsel paradır (inside money). Buna karşılık merkez bankası parası dışsaldır. Bu nedenle para teorisi açısından elektronik paranın günümüzdeki mevcut içsel para şekillerinden hiçbir farkı yoktur. Elektronik paranın özelliği ise, diğer mevcut ödeme yöntemlerine göre nakit paraya daha yakın bir rakip olmasıdır ve bu özellik nedeniyle merkez bankalarının tek emisyon gücüne sahip bir kuruluş olmaları ile yürüttükleri para politikasını sorgulamasıdır .

⁴ Blz.: Aleksander BERENTSEN, "Geldpolitische Implikationen Digitalen Geldes", s.1.
http://www-vwi.uni.ch/staff/berentsen/Digital_Money_and_Monetary_Control/

Yukarıdaki açıklamalar ışığında denebilir ki elektronik paranın, para arzı üzerindeki etkisi içsel paranın nasıl yaratıldığına bağlıdır. Banka kaydı parasının toplam miktarı çoğunlukla içsel para olarak adlandırılmaktadır. Çünkü bu paranın miktarı bankalar ve halkın birbirlerini etkilemeleriyle, para otoritelerinin insiyatifleri dışında belirlenmektedir. Bu nedenle de para otoriteleri tarafından kontrol edilemeyeceği savunulmaktadır.

Post-Keynesçiler tarafından savunulan bu yaklaşımda, para arzının içsellığı için gerekeç oluşturan unsurlar aşağıdaki gibidir⁷:

- Açık kredilerin yaygınlığı, kredilerin yenilenmesi ve kredi kartı anlaşmaları bankaların kredi taleplerini onaylamak zorunda bırakmaktadır.
- Finansal yeniliklerin hızla artması banka kredilerinin artmasına neden olmaktadır.
- Merkez bankaları özellikle reeskont penceresi aracılığıyla bankaların merkez bankası parası gereksinimlerini hızla karşılamaktadır.

Elektronik paranın para arzı üzerindeki etkisi merkez bankası parası olarak karşılığın olup olmamasına bağlıdır. Eğer, elektronik paranın örneğin bir banka hesabı olarak karşılığı varsa, sanal para (içsel para), para otoriteleri tarafından kontrol edilebilen merkez bankası parası (dışsal para) ile değiştirilmiş olacaktır. Bu nedenle para arzında herhangi bir değişme olmayacaktır.

Bireylerin elektronik parayı yaygın olarak kullanmaları halinde, ellerinde daha az nakit para bulunduracaklar, buna karşılık daha fazla mevduat tutacaklardır. İhraç ettikleri sanal para karşılığında ellerinde dışsal para bulunduran kurumlara kredi kurumu olarak faaliyet göstermelerine izin verildiği takdirde, para arzı artacaktır.

2.1.2. Elektronik Parada Aşın Emisyon Sorunu

⁷ İker PARASIZ, Para, Banka ve Finansal Piyasalar, 6. Basım, Bursa, 1997, s.252.

Eğer elektronik para banknot veya vadesiz mevduat karşılığında ihraç edilirse, para arzı değişmeyecek ve fiyat istikrarı da korunmuş olacaktır. Ancak, eğer elektronik para bir kredinin sonucu olarak ihraç edilirse, özel emisyon kurumları, maliyetlerini örtünceye kadar ilave miktarda elektronik para ihraç etmek isteyebileceklerdir. Sanal para ihraç etmenin düşük marjinal maliyeti veri iken, elektronik para emisyonu, elektronik para ihraç için verilen kredi üzerinden alınan faiz oranının kredi risk primine eşit oluncaya kadar devam edebilir. Bu da faiz oranlarının seviyesini düşürerek, fiyat istikrarlığının sağlanmasını tehlikeye sokabilir⁸.

Elektronik paranın aşırı emisyonu paranın hesap birimi olarak rolünü tehlikeye sokabilir. Eğer gerekli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmediğinde ve bazı elektronik para ürünlerinin hızlı bir biçimde yayılması halinde, bazı elektronik para ihraç eden kurumların kredibilitesi hakkında kuşku artabilir ve çeşitli elektronik paralar farklı değişim oranlarında işlem görebilir. Bu nedenle, paranın hesap birimi fonksiyonunu korumak için tedarikçi kurumlara elektronik paranın merkez bankası parası olarak karşılığının geri ödenmesi şartı getirilmesi gerekmektedir .

2.2. Para Talebi Üzerine Etkileri

Elektronik para ürünlerinin kanuni paraya yakın bir ikame olmaları nedeniyle, kullanımının yaygınlaşması halinde, nakit para talebinde bir azalmaya neden olabilir.

Genel olarak, özellikle akıllı kartlara dayalı sanal para ürünleri kredi ve banka kartlarının kullanımının oldukça maliyetli olduğu düşük değerli alışverişlerde kullanılmak üzere geliştirilmiştir. Akıllı kartların ortalama olarak 20\$ altındaki işlemlerde kullanılması beklenilmektedir. Bu nedenle yüz yüze yapılan ödemelerde akıllı kartların banknot ve madeni paraların kullanımını büyük ölçüde azaltacağını, buna karşılık kredi ve banka

⁸ "Bericht Über Elektronisches Geld", Europäische Zentralbank (August 1998), s. 15. <http://www.bundesbank.de/ezb/de/publications/pdf7e-geld.pdf>

⁹ "Bericht...", a.g.e., s. 16.

kartlarının kullanımını da bir miktar sınırlayabileceği söylenebilir.

Elektronik para, kanuni para (nakit), çek ve banka kartlarının özelliklerinin karşılaştırılması tablo 2'de verilmiştir. Buradan da görüldüğü üzere sanal para diğer geleneksel ödeme yöntemlerine göre nakit para ile hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Bunun

Tablo 2

Elektronik Para, Nakit Para, Çek ve Banka Kartlarının Özellikleri

Özellikleri	E-Para	Nakit	Çek	Banka Kartı
Kanuni Para	Evet	Evet	Evet	Evet
Kabul edilebilirlik	?	Yaygın	Sınırlı	Sınırlı
İşlem başına marjinal maliyet	Düşük	Orta	Yüksek	Orta
Yüz yüze işlemlerde	Evet	Evet	1 Layer	Hayır
Nihai ödemenin Gerçekleşmesi	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
Yüz yüze olmayan işlemlerde nihai Ödemenin gerçekleşmesi	Evet	Evet	Hayır	Hayır
Kullanıcının gizliliği	Evet	Evet	Hayır	Hayır

Kaynak: Aleksander BERENTSEN, "Monetary Implications Of Dijital Money", 1999, s.4. <http://www.vwi.unibe.ch/staff/berentsen/aleks.htm>

dışında bilgisayar ortamında gerçekleştirilen ödemelerde sadece elektronik para ürünleri ile nihai ödeme gerçekleştirilmektedir.

İşlem başına sabit maliyeti olan alternatif ödeme araçları (kredi kart gibi) ile karşılaştırıldığında, işlem sayısı arttıkça elektronik para kullanımı daha cazip olacaktır. Eğer bireyler işlem başına maliyetlerini minimize etmek isterlerse, düşük değerli ödemelerini elektronik para (akıllı kart) ile, daha büyük değerli ödemelerini de örneğin kredi kartı ile gerçekleştireceklerdir. Bunun dışında, eğer elektronik para ihraç eden kurumlar kullanılmayan elektronik bakiyeler için bir faiz ödeyebilirlerse, bireyler açısından elektronik parayı elde tutmanın fırsat maliyeti düşeceğinden , bu tür ürünlerin kullanım kapsamı da artacaktır.

¹¹ Elektronik para "peşin yatırılan para" şeklinde bir ödeme aracı olması nedeniyle, birey alışveriş yapmadan önce elektronik para almak için peşin ödeme yapmaktadır. Bu nedenle fonların faiz getiren aktiflere yatırma fırsatını temsil

Akıllı karta dayalı elektronik para ürünleri nakit para talebini azaltırken, İnternet gibi bilgisayar ağları üzerinden kullanılan yatırılmış değer yazılım (softvare) ürünleri (dijital money) düşük işlem maliyetleri nedeniyle vadesiz mevduat talebini etkileyecektir. Çünkü dijital para ile çeşitli hesaplar, bankalar ve ülkeler arasında para transferleri yapılabilir.

Elektronik para ürünlerinin gelişmesi sonucunda para talebine etkisi konusunda bazı modeller geliştirilerek yapılan analizlerden biride- Santamero-Seater¹¹ tarafından gerçekleştirilmiştir. Santamero-Seater, Baumol-Tobin¹² tipi para talebi modeli kullanarak paranın şekillerinde ve sayısındaki çeşitlenmelerin tüketici işlem talebi üzerine etkisini incelemektedir.

Modelde, ödeme yapmak için genel olarak kabul edilen çeşitli ödeme araçları arasından seçim yapabilen hipotetik bir bireyin davranışları ele alınmıştır. Ayrıca, bu paraların özelliklerindeki değişimler tüketicinin işlem aracı, işlem sıklığı ve çeşitli araçlardaki ortalama bakiye seçimini nasıl etkileyeceği üzerinde durulmuştur¹³.

Ulaşılan sonuçlara göre, akıllı kartlar kanuni paraya bir tehdit oluşturmaktadır, yani akıllı kartlar nakit para işlemlerin yerine geçebilir. Çünkü, akıllı kartların kolay kullanımı yanında, elektronik para tedarikçi kurumları kendi aralarındaki ve elektronik para ile nakit para arasındaki rekabet nedeniyle, elektronik para işlemleri üzerine herhangi bir masraf koymayacakları için,

nedeniyle faiz geliri kaybına uğraması sonucunda bir fırsat maliyetine katlanmak zorunda kalmaktadır.

¹ Bkz.: Anthony M. SANTAMERO, John J. SEATER, "Alternative Monies And The Demand For Media Of Exchange", *Journal of Money, Credit, and Banking*, Vol.28, No.4, 1996, s.942.

Baumol-Tobin tipi model muamele amacıyla elde tutulan paranın faiz oranlarına duyarlı olduğuna işaret eder. Modelde dönemlik olarak bir kere gelir elde edip, bu gelirini aynı dönem boyunca harcayan hipotetik bir birey ele alınmaktadır. Ayrıca modelde, sıfır faiz getirisi olan para sadece alışverişlerde kullanılmak için elde tutulmaktadır.

Aleksander BERENTSEN, "Monetary Policy Implications Of Dijital Money", 1999, s.5.

<http://www.vwi.unibe.ch/staff/berentsen/aleks.htm>

elektronik paranın kullanımı bireyler açısından herhangi bir maliyeti de kapsamayacaktır.

2.3. Paranın Dolaşım Hızı Üzerine Etkisi

Elektronik para, fiziksel değişim zorunluluğu olmaması nedeniyle, birkaç saniyelik bir süreç sonunda 'elektronik hızla' dolaşabiliyor. Paranın dolaşım hızındaki bu tür bir hızlandırma para miktarını artıracaktır ve dolayısıyla Önlem alınmadığı taktirde enflasyona neden olacaktır.

2.4. Merkez Bankası Açısından Etkileri

Elektronik paranın nakit paranın yerini alma potansiyeli, sınır ötesi serbestçe kullanılabilme kabiliyeti, işlemleri daha kolay ve daha ucuz hale getirmesi, elektronik paranın kullanımının yaygınlaşmasına neden olacağı için merkez bankaları ve gözetim otoriteleri açısından birtakım sorunları beraberinde getirebilecektir. Merkez bankalarını ilgilendiren sorunların başında senyoraj kaybı gelmektedir. Bir diğer sorun ise, elektronik para ihraç eden kurumlar tarafından ortaya çıkabilecek mali risklerdir. Merkez bankaları ile ilgili yasal sorunlardan biride elektronik para ürünlerinin, merkez bankalarının banknot ihracındaki tekelliğini bozup bozmayacağı ve merkez bankalarının mevcut yasal düzenlemeler altında kendilerinin elektronik para ihraç edip edemeyeceğidir.

Elektronik paranın nakit para yerine ikame edilmesi, merkez bankasının rezervlerinde buna tekabül eden bir azalışa yol açabilecektir. Bu aktifler üzerinden elde edilen faiz merkez bankalarının senyoraj gelirini oluşturması nedeniyle, senyoraj kaybına neden olacaktır. Elektronik para kullanımının yaygınlaşması ile merkez bankaları açısından bu senyoraj kaybı da bir sorun haline gelecektir. Çünkü, bunun sonucunda merkez bankaları başka gelir kaynaklarına daha fazla bağımlı hale geleceklerdir.

Senyoraj gelirinin azalmasının politik etkileri de olabilir, çünkü bu gelir hem merkez bankalarının bağımsızlığını garanti etmekte, hem de kamu finansmanı sağlamaya yaramaktadır.

Merkez bankalarının bu gelişmeler karşısında alabilecekleri, bazı önlemler şu şekilde olabilir¹⁴.

- Para emisyonu tekelinde ısrar ederek, elektronik para ürünlerinin yayılmasını sınırlandırabilirler.
- Elektronik para ihraç eden kurumlara yüksek oranda munzam karşılık oranı belirleyebilirler.
- Kendileri elektronik para ihraç edebilirler.

Alınabilecek bu önlemlerden ilk ikisinin dezavantajı, özel sektörün elektronik para ürünlerini geliştirme teşvikini azaltabilmesi ve böylece etkin bir ödeme sisteminin gelişimini engellemesidir. Merkez bankaları tarafından elektronik para ihraç edilmesi senyoraj kayıplarını önleyecektir. Ancak merkez bankalarının girişimlerinin başarısız olma riski de olabilir¹⁵.

Elektronik para merkez bankası parasına yakın bir ikame olması nedeniyle, merkez bankası para talebinde bir değişmeye yol açtığında, para tanımı üzerinde de etkisi olacaktır. En büyük etki ise dolaşımdaki nakit para, seyahat çekleri ve diğer çek çekilebilir mevduatlardan oluşan M1 dar para tanımı üzerinde görülecektir. M2 ve M3 para tanımları içerisinde nakit para ağırlığı düşük olduğundan, bu para tanımları üzerindeki etkisi de daha küçük olacaktır.

Elektronik paranın yaygın olarak kullanımı merkez bankalarını para politikası, bankacılık denetimi, ödeme sisteminin denetimi ve finansal sistemin istikrarlığı gibi alanlarda etkileyebilir. Elektronik para ürünleri merkez bankası parasını ikame etmek için tasarlandıklarından, merkez bankasının tüm stokunun yerine geçebilir¹⁶. Bu nedenle, elektronik paranın para arzında herhangi bir değişikliğe neden olup olmayacağı, merkez bankalarının yürütecekleri para politikalarına ve elektronik para emisyon

¹⁴ BERENTSEN, "Geldpolitische...", a.g.e., s.2.

¹⁵ Alan S. BINDER, "The Future Of Money", Conference.

<http://www.house.gov/castle/banking/money.htm>

Bkz.: Aleksander BERENTSEN, "Digital Money, Liquidity, and Monetary Policy", s.1.

¹⁶ <http://www.firstmonday.dk>

kuruluşlarının munzam karşılık bulundurma zorunluluğuna tabi olup olmadıklarına bağlı olacaktır.

Bunun dışında bazı ülkelerde elektronik paranın dar para arzı tanımına dahil edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Elektronik paranın dar para arzı tanımına (M1) dahil edilmesi halinde para stokunda bir artış ortaya çıkacaktır. Ancak elektronik para üzerine munzam karşılık ayırma yükümlülüğü de getirilirse, bu artış azalacaktır. Ayrıca elektronik para ihraç eden kurumlara bu tür bir yükümlülük getirilmemesi halinde, bu kurumlar bankalar karşısında avantajlı duruma geçebilirler.

Ayrıca merkez bankaları tüm elektronik para ihraç eden kurumlardan, para politikalarını yürütmelerine yardımcı olacak her türlü bilgiyi düzenli olarak raporlamalarını istemek zorundadırlar. Avusturya, Belçika, Finlandiya, Almanya, Hong Kong, İtalya, Hollanda, Singapur, İspanya, İsviçre ve İngiltere gibi ülkelerin merkez bankaları, bankalar tarafından ihraç edilen elektronik para hakkında veri toplamaktadırlar. Ancak şimdiye kadar, hiçbir merkez bankası elektronik paranın yaygın olarak kullanımı nedeniyle dolaşımdaki nakit para miktarında olası bir azalma sonucunda, bilançolarının büyüklüğünde ters bir etkiye rastlamamışlardır. Bunun dışında senyoraaj gelirlerindeki azalma henüz ihmal edilebilir düzeyde olması nedeniyle, merkez bankaları bu konuda henüz müdahalelere gerek duymamaktadırlar¹⁷.

3. SONUÇ

Elektronik paranın nakit paranın yerini alma potansiyeli, sınır ötesi serbestçe kullanılabilmesi, işlemleri daha kolay ve ucuz hale getirmesi, kullanımının yaygınlaşmasına neden olacaktır. Bu da merkez bankaları ve gözetim otoriteleri açısından bazı sorunları da beraberinde getirecektir.

Bu nedenle yasal olarak açıklığa kavuşturulması gereken en önemli konu, elektronik paranın kim tarafından ihraç edilmesi gerektiği ve mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde merkez bankalarının da elektronik para ihraç edip edemeyeceğidir.

¹⁷ Bkz.: "Survey Of Electronic Money Developments", Committee On Payment And Settlement Systems, November 2001, s.3.

Elektronik paranın, özel elektronik para emisyon kurumları tarafından ihraç edilmesi halinde, merkez bankaları ve banka denetim ve gözetim otoritelerinin politikaları yakından etkilenecektir.

Bu tür sorunların önüne geçmek için, mevcut yasal düzenlemelere elektronik para ile ilgili yeni düzenlemelerin getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca elektronik para ihraç edecek özel kurumların merkez bankalarına her türlü bilgiyi raporlamaları konusunda gerekli yasal -düzenlemelerin getirilmesi zorunluluğu da gündeme gelmektedir.

Bunun dışında özellikle dijital para olarak adlandırılan İnternet tabanlı ürünlerin sınır ötesi transferlerinin kolaylaşması ve bir ülkede ihraç edilen elektronik paranın bir başka ülkede kullanılabilmesi nedeniyle, merkez bankalarının uluslararası işbirliği içerisinde olmaları gerekliliğini de artırmaktadır.

Ayrıca elektronik para ihraç eden kurumlara, paranın hesap birimi olma fonksiyonunu tehlikeye sokmaması için, merkez bankası parası ile değiştirilebilme şartı getirilmelidir. Böylece bir ödeme kartına veya bilgisayar hafızasına yüklenmiş elektronik para, kim ve nerede ihraç edildiğine bakılmaksızın, aynı değeri taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- BERENTSEN, Aleksander. "Geldpolitische Implikationen Digitalen Geldes". http://www.Wi.uni.ch/stafCI3erentsen/Digital_M0nev_and_M0neta_ry_Control/
- BERENTSEN, Aleksander. "Monetary Implications Of Dijital Money", 1999. <http://www-vwi.unibe.ch/staff/berentsen/aleks.htm>
- BERENTSEN, Aleksander. "Digital Money, Liquidity, 'nd Monetary Policy". <http://www.firstmonday.dk>
- BERENTSEN, Aleksander. "Monetary Policy Implications Of Dijital Money", 1999. <http://www-vwi.unibe.ch/staff/berentsen/aleks.htm>

"Bericht Über Elektronisches Geld", **Europäische Zentralbank** (August 1998).

<http://www.bundesbank.de/ezb/de/publications/pdf/e-geld.pdf>

BİNDER, Alan S. "The Future Of Money", Conference.

<http://www.house.gov/castle/banking/money.htm>

DORN, James A. "The Future of Money", **The Future of Money in the Information Age**, Washington, 1997.

Issues Arising From The Emergence Of Electronic Money, Monthly Bulletin of the ECB, November,2000.

O'MAHONY, Donald, Michael PEİRCE, Hitesh TEWARI. **Electronic Payment Systems**, Artech House, USA, 1997.

PARASIZ, İlker. **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, 6. Basım, Bursa, 1997.

SANTAMERO, Anthony M., John J. SEATER, "Alternative Monies And The Demand For Media Of Exchange", **Journal of Money, Credit, and Banking**, Vol.28, No.4,1996.

"Survey Of Electronic Money Developments", **Committee On Payment And Settlement Systems**, November 2001.

BELEDİYELERDE MUHASEBE BİLGİLERİNİN GELİR - GİDER RASYOLARI ANALİZİ İLE FİNANSAL KONTROL VE YÖNETİM AMAÇLI OLARAK KULLANILMASI

Prof. Dr. Şerafettin SEVİM*
Öğr. Grv. Ali Haydar GÜNGÖRMÜŞ**

ÖZET

Belediyelerde düzenlenen muhasebe sistemlerinde merkezi yönetimin istediği bilgilerin dışında bilgi üretilmesi mümkün olmamaktadır. Ülkemizdeki geleneksel uygulamada harcamaların usulüne uygun olarak yapıp yapılmadığı denetlenmekte, harcanan paralar karşılığı elde edilen değerler üzerinde yeterince durulmamaktadır. Belediyelerde yönetim, finansal kontrol amacıyla muhasebe bilgilerini yasal bir zorunluluk olmadığı için kullanmamaktadır.

Muhasebe bu şekilde sadece bilgilerin kaydedildiği bir hizmet olarak görülmekte planlama, yönetim, kontrol ve basan doğrulanmasında kullanılmamaktadır. Aslında belediye muhasebe sisteminden elde edilen veriler finansal analiz teknikleri yardımı ile Sönetim amaçlı olarak kullanılabilir niteliktedir.

SUMMARY

With the new accountancy system municipalities aim to "ake the accountancy of cash budget and liquidities. Movables and munouablegoods debit and credits income and expenditures. As a result of this the accountancy imformation system that uses in ^unicipality it is impossible to find another imformation system